

اکوتوریسم پرنده‌نگری و اثرات آن در حفاظت از محیط زیست

صیاد شیخی نیلانلو - دانشجوی دکتری تنوع زیستی

اگر بخواهیم هدف از توسعه طبیعت‌گردی را به صورت ساده بیان کنیم باید گفت که در طبیعت‌گردی روی دو مؤلفه توجه ویژه می‌شود؛ یکی اقتصاد جامعه محلی و دیگری حفاظت از محیط زیست. با توجه به شرایطی که، گردشگری انبوه برای محیط زیست و جامعه محلی به وجود می‌آورد. حساسیت در زمینه این نوع از گردشگری نیز افزایش یافته است، که به گفته کارشناسان گردشگری موارد ذکر شده از ملزومات گردشگری هستند؛ چراکه زیرساخت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و حتی مدیریت محلی را تحت تأثیر قرار داده و مشکلات زیست محیطی ایجاد می‌کند. در چنین شرایطی، پرنده‌نگری به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های طبیعت‌گردی راهی برای اصلاح گردشگری انبوه معرفی می‌شود؛ راهکاری که هم به بهره‌گیری اقتصادی مردم محلی از بوم یک منطقه می‌انجامد و هم از آن‌ها نگهبانانی برای این بوم می‌سازد.

بخش‌های مختلفی از طبیعت پذیرای طبیعت‌گردها می‌باشند. امروزه مناطق تحت حفاظت از جمله تالاب‌ها، به دلیل جذابیت‌های طبیعی خود، پذیرای بخش قابل توجهی از طبیعت‌گردان هستند (ضیایی و ترابیان، ۱۳۸۹). آمریکای شمالی سالانه پذیرای بیش از ۶۰ میلیون نفر برای تماشای کوچ پرندگان است که در مجموع درآمدی بیش از ۲۰ میلیارد دلار به همراه دارد. به طور کلی مجموعه‌ای از فعالیت‌های تفریحی در ارتباط با تالاب‌ها مانند تماشای حیات وحش، قایقرانی و شکار امکان‌پذیر است، که می‌تواند درآمد بالایی را برای جوامع محلی و منطقه ای به همراه داشته باشد (محمدی و همکاران، ۱۳۸۷).

پرنده‌نگری سازگار با محیط زیست

در حال حاضر پرندگان از جنبه‌های مختلفی مورد مطالعه پژوهشگران و پرنده شناسان قرار گرفته و اطلاعات وسیعی از آن‌ها به دست آمده است. در کشورها و قاره‌های مختلفی مانند اروپا و آمریکا پایگاه‌های پرنده‌شناسی متعددی با امکانات و ابزار مدرن جهت پایش و مدیریت این گروه از جانوران به وجود آمده است. دنیای پرندگان به حدی زیباست که امروزه میلیون‌ها نفر در نقاط مختلف جهان بدون داشتن امکانات پیشرفته و به سبب پشتکار و علاقه فراوان به مطالعه رفتار و زندگی این موجودات می‌پردازند. طبق تعریف به عمل آمده پرنده‌نگری در واقع مشاهده و تشخیص پرندگان در زیستگاه‌های طبیعی آن‌ها است. پرنده‌نگرها

یکی از بهترین منابع درآمد از طریق طبیعت‌گردی می‌باشند و بزرگ‌ترین گروه از طبیعت‌گردها را شامل می‌شوند که اغلب دارای تحصیلات و وضعیت اقتصادی بالایی هستند. در واقع پرنده‌نگرها مانند بسیاری از شاخه‌های طبیعت‌گردی، عمدتاً قشر تحصیل کرده‌اند، هم از لحاظ آموزش و هم به

مدیریت مناسب پرنده نگری

علی‌رغم داشتن پتانسیل تغییر و آشفستگی توسط پرنده‌نگری در طبیعت، اگر به‌درستی مدیریت شود بسیار قابل‌قبول‌تر از فعالیت‌هایی مانند پاک‌تراشی زیستگاه‌ها، شکار و دیگر فعالیت‌های از این قبیل خواهد بود. علاوه بر این پروژه‌هایی مانند «علوم شهروندی» که در آن داده‌های مربوط به پرندگان توسط پرنده‌نگرهای غیرحرفه‌ای جمع‌آوری می‌شوند، می‌تواند به‌طور قابل‌توجهی به دانش پرنده‌شناسی کمک کند، به‌خصوص در مناطقی که مطالعات کمی بر روی پرندگان انجام شده است که بسیاری از مناطق ایران در زمره این مناطق می‌توانند قرار گیرند. پرنده‌نگرها باید همیشه کاهش تأثیرات منفی خود را به‌صورت هدف در نظر داشته باشند، این افراد می‌توانند با پیروی از دستورالعمل‌های اخلاقی و احترام به اقتصاد جوامع محلی و کمک به آن‌ها در این زمینه می‌توانند تأثیرگذار باشند. آن‌ها باید در حین انتظار داشتن برای یافتن گونه‌های موردعلاقه در طبیعت مواظب باشند به

گونه‌های آسیب‌پذیر و درخطر تهدید آسیب نرسانند. پرنده‌نگرها باید بر روی راهنماهای تأیید شده اصرار داشته و از رفتارهای نامناسب راهنماها را در صورت انجام موردنقد قرار دهند. کمک به اقتصاد محلی، آموزش مردم محلی و به حداقل رساندن اختلالات در حیات‌وحش جوامع را قادر می‌سازد زیستگاه‌های پرندگان را به‌خوبی حفاظت نموده و از حضور مداوم پرندگان مطمئن شوند.

مستقل‌تر و متعهدتر در برابر محیط‌زیست نشان داده شدند. با توجه به داشتن درآمدهای مناسب پرنده‌نگرها انتظار می‌رود حضور این گردشگرها موجب افزایش مشارکت مالی در مناطقی که بازدید می‌کنند، شود.

لحاظ دانش بوم‌شناختی آگاهی بیشتری نسبت به مسائل محیط‌زیست و حفاظت از آن را دارند. به‌عنوان مثال، حدود دو سوم از ۶۰۰۰۰۰ عضو انجمن ملی Audubon، یک سازمان حفاظت برجسته، پرنده‌نگرها هستند. در یک مقایسه پرنده‌نگرها نسبت به گردشگرهای دیگر افرادی

ارزش اقتصادی پرنده‌نگری

مزایا و معایب پرنده‌نگری در مناطق حساس زیست‌محیطی متفاوت می‌باشد و همچنین پرنده‌نگرها می‌توانند با اقدامات هرچند کوچک خود به جوامع محلی و بهبود معیشت آن‌ها کمک نمایند، که در واقع آن‌ها می‌توانند تضمین‌کننده پایدار طبیعتی که در کنار آن زندگی می‌کنند باشند. بیشتر توجه محققان در زمینه تأثیر پرنده‌نگری در کشورهای کمتر توسعه‌یافته و در حال توسعه بوده و پیشنهادها موجود شامل این کشورها می‌گردد، که هنوز اطلاعات کافی از جنبه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی پرنده‌نگرها در آن وجود ندارد.

با توجه به آموزش و انتظارات، پرنده‌نگرها بیشتر از دیگران تلاش می‌کنند که اثرات زیست‌محیطی خود را به صورت‌های مختلفی از جمله داشتن درک مناسبی از وضعیت اکوسیستم‌های مختلف و پرداخت هزینه‌های ورودی مناطق حفاظت‌شده در هنگام سفر و گاه پرداخت مبالغ بیشتری در جهت بهبود وضعیت موجود با استفاده از پول‌هایی که از این طریق جمع‌آوری می‌شوند، کاهش دهند. همچنین پرنده‌نگری دارای اثرات زیست‌محیطی کمتری نسبت به فعالیت‌های دیگری هست که در فضاهای باز و در قالب طبیعت‌گردی انجام می‌شوند.

پرندنگرهای مستقل در مقایسه با تورهای پرندنگری

پرندنگرهای مستقل در زمینه درآمد برای جوامع محلی به شیوه‌های بهتری می‌توانند عمل کرده و مؤثرتر باشند، برخلاف تورهای گروهی آن‌ها به صورت مکرر و در گروه‌های کوچک حضور دارند. از آنجایی که پرندنگرهای مستقل از راهنمای تور استفاده نمی‌کنند اغلب از مردم محلی به عنوان راهنمای خود استخدام می‌کنند و شکاف کمتری میان آن‌ها و جوامعی که در محل بازدید وجود دارند ایجاد می‌شود. از طرفی پرندنگرهای مستقل تحت نظارت راهنمایی که در جهت کاهش اثرات زیست‌محیطی پرندنگری آموزش دیده باشد نیستند. در نتیجه فعالیت آن‌ها می‌تواند منجر به اختلالات بیش‌تری در زیستگاه پرندگان شود.

منابع:

پرندنگری یکی از شاخه‌های اصلی طبیعت‌گردی به شمار می‌رود زیرا یک گروه رو به رشد از افراد تحصیل کرده و ثروتمند هستند که تمایل به تماشای پرندگان در زیستگاه‌های خود پرندگان دارند و فعالیت‌های آن‌ها نسبتاً با تأثیر کم زیست‌محیطی دنبال می‌شوند. در بین انواع طبیعت‌گردی، پرندنگری بیشترین توانایی را در کمک کردن به جوامع محلی، آموزش مردم محلی در مورد ارزش تنوع زیستی، و ایجاد انگیزه‌های محلی و ملی برای حفاظت از منابع طبیعی را دارا هستند. دولت‌های کشورهای کمتر توسعه‌یافته، سازمان‌های غیردولتی محلی و بین‌المللی و شرکت‌های پرندنگری باید اولویت‌های آموزش و پرورش را برای پرندنگرها در نظر بگیرند. این سازمان‌ها باید تلاش نمایند تا سهم مشارکتی را به جوامع روستایی و سازمان‌های محلی سوق دهند. زیرا این جانوران پتانسیل قابل توجهی از طریق کسب درآمد برای حفاظت از منابع طبیعی به شمار می‌روند.

ضیایی، محمود و ترابیان، پونه، (۱۳۸۹)، سنجش سطح قابل قبول اثرات منفی اجتماعی گردشگران بر جوامع محلی در ایران مورد مطالعه سکونتگاه‌های روستایی حوزه تالاب پریشان، فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، سال هشتم، شماره ۲۷، صفحات ۲۰۵-۲۲۵.

محمدی، سعید، زابلی، محمد و مصطفوی، مهدی، (۱۳۸۷)، توجه ویژه به تالابها و گردشگری، اولین کنفرانس بین‌المللی بحران آب، دانشگاه زابل.

Steven, R., Pickering, C. and Castley, J.G., 2011. A review of the impacts of nature based recreation on birds. *Journal of environmental management*, 92(10), pp.2287-2294.

Steven, R. and Castley, J.G., 2013. Tourism as a threat to critically endangered and endangered birds: global patterns and trends in conservation hotspots. *Biodiversity and conservation*, 22(4), pp.1063-1082.

Sekercioglu, C.H., 2002. Impacts of birdwatching on human and avian communities. *Environmental conservation*, 29(3), pp.282-289.

می‌کنند که به‌طور قابل‌توجهی بیشتر از پرندنگرهای مستقل هزینه به راهنمایان محلی پرداخت می‌کنند.

نه‌تنها این شرکت‌ها باید یک تعهد اخلاقی برای مشارکت در تلاش‌های حفاظتی کشورهای کمتر توسعه‌یافته‌ای که در آنجا فعالیت می‌کنند داشته باشند، بلکه باید در بلندمدت انگیزه‌های مالی برای حفاظت از آن‌ها را نیز ایجاد نمایند. تنها یک شرکت بین‌المللی از بین ۶ شرکت موجود در زمینه گروه‌های پرندنگری در سال ۲۰۰۱ اشاره‌ای به حفاظت در وب‌سایت خود داشته است و همچنین در نوشته‌های خود به‌صورت مستقیم به مشارکت در حفاظت اشاره کرده است.

تورهای پرندنگری (بخصوص آن‌هایی که از کشورهای توسعه‌یافته هستند)، اگرچه به‌طور معنی‌داری از پرندنگری مستقل گران‌تر است، می‌تواند کمتر از پرندنگری مستقل به اقتصاد جوامع محلی کمک نماید. این تورها راهنماهای خود را دارند و اغلب از فعالیت‌ها و اقامتگاه‌های در دسترس استفاده می‌کنند، که احتمالاً متعلق به خود آن‌ها و یا افراد شهری هست. با این وجود وقتی آن‌ها از تأسیسات محلی استفاده می‌کنند، تورهای پرندنگری به احتمال زیاد به میزان قابل‌توجهی بیشتر می‌توانند به اقتصاد محلی کمک نمایند. بسیاری از شرکت‌های تور گردانی نیز از راهنماهای محلی استفاده